

STOP1006, Sosiaalityön käytännöt I

Harjoittelu

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Yhdessä ei olla yksin –hankkeessa

Teemana asunnottomuus

Syys-lokakuu 2019

Katri Talaskivi

katri.a.talaskivi@student.jyu.fi

JOHDANTO

Tämä raportti koskee syys-lokakuussa 2019 tekemääni harjoittelua, jonka suorituspaikaksi valikoitui Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Kosken *Yhdessä ei olla yksin* –hanke. Tärkein syy siihen, että valitsin paikaksi Kosken, oli keskuksen toimintakentän laajuus: sen seinien sisällä työskentelee maakunnallisesti keskeisiä sosiaalityön ja sen kehittämisen asiantuntijoita niin lastensuojelussa, vammaistyössä, päihdetyössä, kulttuurisia vähemmistöjä koskevissa asioissa kuin ennaltaehkäisevässä aikuissosiaalityössäkin. Osa heistä on Kosken palkkalisilla kuten lastensuojelun erityissosiaalityöntekijä ja sosiaaliasiamies, osa työskentelee erilaisissa hankkeissa, jollainen kolme työntekijää työllistävä, nykyrahoituksella vuoden 2019 loppuun päättyvä *Yhdessä ei olla yksin* –hankekin on. Muita tällä hetkellä Kosken alaisuudessa toimivia hankkeita ovat Euroopan Sosiaalirahaston rahoittama *PAKU – Palveluketjut kuntoon* –hanke, jossa kehitetään palveluohjausta ja varhaisen tuen sosiaaliohjausta paljon tukea tarvitsevien työikäisten ja heidän läheistensä näkökulmasta, sekä *Kansa-koulu II. Määrämuotoisen kirjaamisen tuki sosiaalialalla* –hankkeen Keski-Suomen osuus, jonka tavoitteena on levittää määrämuotoisen kirjaamisen käytäntöjä maakunnan sosiaalityön yksiköihin. Kosken alaisten hankkeiden suurimpia rahoittajia ovat STEA eli Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus, joka toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä ja huolehtii Veikkauksen tuottojen jakamisesta ”tulokselliseen kansalaisjärjestöjen toimintaan” (STEA 2019), sekä Euroopan sosiaalirahasto, joka tukee erilaisia työllisyyttä tukevia hankkeita. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) tuella voidaan ”edistää tasa-arvoa, ehkäistä syrjäytymistä, kehittää osaamista, työoloja ja henkilöstön hyvinvointia tai kehittää järjestelmiä, jotka helpottavat työmarkkinoiden toimintaa sekä aktivoivat ihmisiä osallistumaan ja tekemään työtä.”

<https://www.rakennerahastot.fi/mita-rakennerahastot-ovat>

Kosken omilla verkkosivuilla kerrotaan, että Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on ”yksi maamme yhdestätoista sosiaalialan osaamiskeskuksesta. Sosiaalialan osaamiskeskusten lainmukaiset tehtävät ovat sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen ja erityispalvelujen kehittäminen sekä yhteydenpito koulutuksen, käytännön ja tutkimuksen välillä.” Sosiaalialan osaamiskeskuksen perustoiminnan rahoittaa Sosiaali- ja terveysministeriö ja sen toiminta on määritelty lainsäädännössä.

Yhdessä ei olla yksin. Keski-Suomen hyvinvointiyhteistyö –hanke, jossa suoritin perusopintojen harjoitteluni, on vuosina 2017–2019 toiminut Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen rahoittama hanke. Hanke on toiminut 14 keskisuomalaisen kunnan alueella yhteistyössä paikallisten toimijoiden kuten kansalaisjärjestöjen kanssa, ja sen tavoitteena on ollut edistää sosiaalista

kanssakäymistä ja yhteisen välittämisen kulttuuria esimerkiksi lisäämällä ja kehittämällä kohtaamisen paikkoja sekä vapaaehtois- ja vertaistoimintaa. Hankkeelle on haettu jatkorahoitusta vuodelle 2020.

Koska perusopintojen harjoittelu on vain kymmenen päivän mittainen ja hankkeessa lähestytään jo loppuraportointivaihetta, ohjaajani Sirpa Pekkarinen ja Marianne Kuorelahti ehdottivat ammattitaustani (mm. toimittaja) vuoksi harjoittelulle yhtä selkeää teemaa: Asunnottomien yön tiedotusta tiedotusvälineiden suuntaan. Kosken yhteisten ja tasavertaisen keskustelun sallivien kahvi- ja lounashetkien vuoksi sain kuitenkin myös hyvin tilaisuuksia ottaa selvää muiden Koskessa työskentelevien työnkuvista.

Asunnottomuus ilmiönä

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA julkaisee vuosittain tilastot Suomen asunnottomista. ARA määrittelee *asunnottomiksi* ihmiset, joilla ei ole omaa asuntoa (vuokra- tai omistusasuntoa) ja jotka elävät ulkona, porrashuoneissa, ns. ensisuojuissa, asuntoloissa tai majoitusliikkeissä, huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa ja tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi.

Pitkäaikaisasunnoton on henkilö, jolla on asumista olennaisesti vaikeuttava sosiaalinen tai terveydellinen ongelma, kuten velka-, päihde- tai mielenterveysongelma, ja jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä tavanomaisten asumisratkaisujen toimimattomuuden ja sopivien tukipalvelujen puuttumisen vuoksi. Asunnottomuus on pitkäaikaista, kun se on kestänyt vähintään yhden vuoden tai henkilö on ollut toistuvasti asunnottomana viimeisen kolmen vuoden aikana. Toisin kuin pitkäaikaistyöttömyydessä, pitkäaikaisasunnottomuudessa ajallinen kesto on kuitenkin toissijaista ja keskeistä on henkilön avun ja tuen tarve. (ARA 2019, 14.)

ARA:n mukaan asunnottomuus on vähentynyt tasaisesti 1980-luvulta alkaen, jolloin sitä ryhdyttiin tilastoimaan kattavasti. Asunnottomuuden vähentämiseksi on tänä aikana toteutettu kunnianhimoisia ja toimivia hankkeita, joissa lähtökohtana on viime vuosina ollut *asunto ensin* -periaate: asunto nähdään ihmisoikeutena, jonka toteutuminen on ensisijaista ja jonka myötä henkilön on mahdollista lähteä tuetusti ratkomaan muita mahdollisia ongelmiaan. Kun asunnottomia oli ARA:n tilastojen mukaan vuonna 1987 yli 18000, viimeisimmän, vuotta 2018 koskevan tilaston mukaan Suomessa oli ARA:n mukaan 5482 vailla vakinaista asuntoa olevaa, joista 4882 yksineläjiä ja loput elivät joko pariskuntana (105 henkeä) tai lapsiperheenä (159). Tilastointi tehdään kunakin vuonna 15.11. vallitsevan tilanteen mukaan. (ARA 2019, 3–4.)

Valtaosa, Helsingin ulkopuolella jopa lähes 80 prosenttia asunnottomista, majoittuu väliaikaisesti sukulaisten tai tuttavien luona, ja myös pääkaupungissa tämä on yleisin asunnottomuuden muoto. Laitosasuminen asunnottomuuden muotona on vähentynyt selvästi runsaan 30 tilastointivuoden aikana. Helsingin ulkopuolella noin 10 prosenttia ilman pysyvää asuntoa elävistä eli vuonna 2018 ulkona, porrashuoneissa, ensisuojojissa ynnä muissa tilapäissuojojissa. Helsingistä ei ole vastaavaa tilastoa, sillä siellä ryhmään ”ei tietoa asunnottomuuden muodosta” kuuluu sekä tilapäissuojojissa majoittuvia että muiden luona asuvia. Yleensä asunnottomuusjaksot ovat lyhyitä, mutta ARA:n raportissa todetaan, että etenkin maahanmuuttajataustaisilla sukulaisten tai tuttavien nurkissa majailu saattaa venyä pitkäksi. (ARA 2019, 4.)

Asunnottomuus painottuu Suomessa voimakkaasti pääkaupunkiseudulle ja etenkin Helsinkiin, jossa tilastoitiin 15.11.2018 olevan 2114 asunnottomia eli noin 38 prosenttia kaikista Suomen asunnottomista. Pääkaupunkiseudun alueella elää yli puolet Suomen asunnottomista. Myös maakunnissa asunnottomuus keskittyy suuriin kaupunkeihin. Tähän mahdollisia syitä ovat muun muassa se, että suuret kaupungit ovat houkuttelevia uusille asukkaille, mutta niiden vuokrataso on korkea ja niissä on pulaa pienistä kohtuuhintaisista asunnoista. Lisäksi sosiaalisen tuen palvelut ovat pirstaloituneina omiin lokeroihinsa, mikä voi tehdä tarkoituksenmukaisen tuen löytämisestä haastavaa. Erityisesti nuorten kohdalla ongelmana voi usein olla kyvyttömyys sanoittaa suurtakaan tuen tarvetta. (Hult 2019, sähköpostiviesti.)

Naisten kodittomuus

Stereotyyppinen kuva asunnottomasta lienee keski-ikäinen, päihdeongelmainen mies. Vailla vakinaista asuntoa olevista kolme neljästä onkin miehiä, mutta asunnottomia naisiakin on yli 1200. (ARA 2019, 8.) Vuonna 2018 asunnottomia perheitä oli 159. Asunnottomien yksinhuoltajaperheiden tilanteesta tiedetään nyt ensimmäistä kertaa: yksinhuoltajia oli viime vuonna 123, mikä on 77,4 % kaikista asunnottomista perheistä. Maahanmuuttajataustaisista asunnottomista perheistä 45,9 % oli yksinhuoltajaperheitä.

Vuonna 2019 Asunnottomien yön teemana on ”Varjojen naiset”, teema, jolla pyritään kiinnittämään huomiota naisten piiloasunnottomuuteen (<https://asunnottomienyo.fi/2019/07/asunnottomien-yo-17-10-ykn-kansainvalisena-paivana-koyhyiden-poistamiseksi/>). Omassa harjoittelussani perehdyin tapahtuman teeman mukaisesti naisten asunnottomuuteen laatiessani Asunnottomien yönä ennakoivia lehdistötiedotteita.

Nuorten naisten asunnottomuutta on tutkinut pro gradu -työssään Martta Viisanen, joka laadullisen haastatteluaineiston perusteella tiivistä nuorten naisten asunnottomuuden alla olevan kuvion mukaisiksi teemoiksi.

Viisanen haastattelemat nuoret naiset kokivat kodittomuuden parikymppisinä, vaiheessa, jossa olisi pitänyt itsenäistyä ja alkaa rakentaa omaa elämää. Tämä epäonnistui osin siksi, että päihteidenkäyttö vaikutti naisten elämännhallintaan jo ennen kodin menettämistä. Kuitenkin vasta kodin menettäminen aloitti negatiivisen kierteen, jonka myötä päihteiden käyttö lisääntyi, sillä päihteet helpottivat kodittomuuden sietämistä. Rahattomuus ja kodittomuus pakottivat elämään muiden päihteidenkäyttäjien ehdoilla, mikä taas johti turvattomuuteen, väkivallan kokemuksiin ja alistaviin ja vahingoittaviin parisuhteisiin, jotka saattoivat vain lisätä yksinäisyyden kokemusta sen sijaan että ne olisivat tuoneet turvaa. (Viisanen 2019, 100.) Viisanen (emt., 101) mukaan häpeä,

jota myös ammattilaisten ennakoasenteet päihteidenkäyttäjiä kohtaan usein vahvistavat, vaikuttaa monin tavoin naisten avun hakemiseen. Naiset välttelevät esimerkiksi asunnottomille suunnattuja hätämajoituksia niiden turvattomuuden vuoksi. Viisasen mukaan esimerkiksi parisuhdeväkivalta, mielenterveyshäiriö ja päihderiippuvuus ovat hankala yhdistelmä saada palveluita ja turvaa samaan aikaan. Myöskään naisille suunnattuja kodittomien palveluita ei ole tarpeeksi. Esimerkiksi Keski-Suomen ensi- ja turvakodissa koetaan tilanteita, joissa väkivaltaisesta parisuhteesta paennut nainen – liittyi tilanteeseen sitten päihteitä tai ei – ei löydä turvakodissa ollessaan omaa asuntoa ja saattaa kokea ainoaksi vaihtoehdokseen paluun entiseen suhteeseen, sillä asunnottomuus ei ole peruste päästä ensi- ja turvakotiin. Keski-Suomen ensi- ja turvakodin johtavan sosiaalityöntekijän mukaan ”välillä on myös tilanteita, joissa turvakotiin halutaan tulla asunnottomuuden takia ja asiakkaita ohjataan ensisuojaan. Tämä ei esim. nuorten naisten kohdalla tunnu hyvältä vaihtoehdolta.” (Sojakka 2019, sähköpostiviesti.) Viisanen (emt. 102) toteaa, että vaikka (naisille räätälöity) kriisiasuttaminen on kallista, se suojaisi naisia haavoittuvuudelta ja sitä kautta pitkäaikaisilta traumaailta, joiden hoitaminen maksaa myös suuren summan yhteiskunnalle.

Saarikankaan (2006, 235, lainattu teoksessa Jäntti 2019, 176) mukaan kodittomuus voidaan määritellä sekä konkreettisen, fyysisen asuinpaikan että psykologisen kuulumisen tunteenkin puuttumiseksi. Subjektiiivinen kokemus kodittomuudesta, ymmärrettynä kuulumisen tunteen puuttumisena, ei kuitenkaan edellytä asunnottomuutta. Jäntin (2019, 178) tutkimuksen nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien kokemuksissa oma koti oli saattanut olla suorastaan syrjäytymisen paikka, johon he olivat sairastuessaan vetäytyneet, ja muutto ”asunnottomaksi” asumispalveluyksikköön oli tarjonnut mahdollisuuden luoda uusia sosiaalisia suhteita ja vertaistukea.

POHDINTA

Se, että harjoittelun teemaksi valikoitui asunnottomuus, ei ollut oma valintani, mutta se, että pääsin itse valitsemaan suurimman osan medialle suunnatun tiedotusmateriaalin aiheista, auttoi painottamaan harjoittelun sisältöä lähemmäs omia kiinnostuksen kohteitani. Oli lisäksi harjoitteluni kannalta motivoiva sattuma, että Asunnottomien yön tämän vuoden teema on naisten asunnottomuus; olen itse ollut kaksi kertaa aikuisiässäni tilanteessa, jossa olen ollut ystävän mukana etsimässä heille uutta kotia väkivaltaisen parisuhteen vuoksi. Ensimmäisessä tapauksessa ystävä oli hädin tuskin yli kaksikymppinen, pienen lapsen äiti, rakentamassa miehensä kanssa hulppeaa taloa, mutta suhteessa oli ollut alusta alkaen alistamista ja väkivaltaa, jotka lapsen syntymän jälkeen kärjistyivät. Olin vain mukana etsimässä hänelle asuntoa ennen kuin hän vasta

joitakin vuosia myöhemmin keräsi voimansa poismuuttoon, lopetettuaan jossain vaiheessa yhteydenpidon minuun kokonaan ja vaihdettuaan jopa puhelinnumeroa. Vaikka hänen kohdallaan omalla päihteidenkäytöllä ei tietääkseni ollut mitään tekemistä tilanteen kanssa, yhteistä Viisasen graduhaastateltavien kanssa hänellä oli todella voimakas häpeän tunne ”epäonnistumisesta” ja vastentahtoisuus – ehkä kyvyttömyyskin – nähdä tai sanoittaa asioita sellaisina kuin ne olivat: hän oli muuttanut levottomista kotioloista 16-vuotiaana tulevan miehensä luo asumaan ja päättänyt näyttää pärjäävänsä omillaan. Niinpä päätyminen tilanteeseen, jossa ainoa vaihtoehto oli lähteä 19-vuotiaana solmitusta avioliitosta ja siitä hulppeasta, itse viimeisen päälle suunnitellusta talosta, vaati häneltä valtavaa kasvua. Vaikutti siltä, että hän oli kotoaan perinyt todella voimakkaan tarpeen rakentaa läpinäkymättömät kulissit todellisuutensa ympärille. Lopulta, yli kymmenen vuoden suhteen jälkeen he erosivat, ulkopuolisen silmin tavalla, jonka on täytynyt vahingoittaa ainakin ystäväni ja tämän tyttären turvallisuudentunnetta valtavasti.

Toisessa tapauksessa ystävä oli jättäytynyt hyvästä työpaikasta opintovapaalle muuttaakseen hädin tuskin tuntemansa miehen luo kauas kotikaupungistaan, ja varsin pian ilmeni, ettei suhteesta tulisi terve – ystävä jäi viikoiksi yksin hoitamaan miehen alakouluikäistä lasta ja kahta rescuekoiraa, huolehtimaan lapsen koulunkäynnistä ja maksamaan myös tämän elämisen, ja todisteena fyysisestä väkivallasta näin parin vuoden aikana muun muassa yhden rikkoutuneet silmälasit. Asuin itse samalla paikkakunnalla ja lenkkeilimme yhdessä silloin tällöin – kylään minua ei koskaan kutsuttu – ja tilanne valkeni vähitellen, kun miehellä oli tapana soittaa tarkistussoittoja, kun tiesi meidän olevan lenkillä. Välillä ystäväni oli lähdössä suhteesta, mutta koki lapsen ja koirien vuoksi olevansa sidottu tilanteeseen. Tilanteeseen varmasti vaikutti myös perisuomalainen mentaliteetti: itsehän hän oli päätöksensä tehnyt ja koki – jälleen kuten Viisasen graduaineiston naiset – häpeää omien päätöstensä seurauksista, tai ehkä paremminkin pelkoa siitä, millaisia reaktioita saisi osakseen jos pyytäisi apua. Lopulta tilanne kärjistyi suhteen toisena kesänä niin, että hän joutui hakemaan miehelle lähestymiskieltoa väkivallan uhan vuoksi, ja koska hän oli vieraalla paikkakunnalla ilman paikkaa mihin mennä, lähdin itse pariksi viikoksi toisaalle, jolloin hän sai asunnossani rauhassa miettiä seuraavaa siirtoaan. Tilastollisesti hän olisi siis ollut nuo viikot asunnoton, asuessaan tuttavan nurkissa – mutta jos hän olisi hakeutunut turvakotiin parisuhdeväkivallan takia, hän ei olisi sitä ollut.

Vaikka kummassakaan tapauksessa ei ollut virallisesti kysymys pitkäaikaisesta asunnottomuudesta, väitän, että kummassakin ovat eriasteisina nähtävissä lähes kaikki Viisasen gradussaan esiin nostamat kodittomuuden kokemuksen teemat: väkivallan kohtaaminen, häpeä, yksinäisyys, muiden ehdoilla eläminen, väärin (kaikki kunnossa, hoitaa hommansa -tyyppisenä) nähdyksi tuleminen, turvattomuus, oman tilan puute, ja, sosiaalityön kannalta olennaisimpana, palveluiden ulkopuolelle jääminen. Ensimmäisen esimerkin ystävälläni voisi varmasti puhua myös minäkuvan särkymisestä,

vaikken sitä olekaan pätevä arvioimaan: tapahtumista on pian 20 vuotta, ja edelleen hänen on vaikea löytää pysyviä kuulumisen kohteita, joissa ensimmäiseksi ei pystytettäisi kullisseja, jotka pian alkavat murentua. Jälkimmäisellä ystävälläni on kuitenkin ollut käytössään resursseja – tietoa, identiteettiä koossa pitäviä harrastuksia jne., taitoa sanallistaa kokemuksiaan –, joiden avulla hän on pystynyt jatkamaan elämäänsä ja rakentamaan myös sellaisen parisuhteen, jossa hänellä on mahdollisuus määritellä sopiva ”turvaetäisyys”.

Sen lisäksi, että harjoittelu tarjosi mahdollisuuden käsitellä näitä käsittelemättä jääneitä mutta omaankin maailmankuvaani ja turvallisuudentunteeseeni vahvasti vaikuttaneita toisen käden kokemuksia ja liittää ne yhteiskunnalliseen kontekstiinsa, se tarjosi toki myös voimaannuttavan tilaisuuden käyttää vuosiksi käyttämättä jääneitä viestintätaitoja: vuosien väitöskirjapuurtamisen jälkeen koin vihdoin pystyväni vaikuttamaan edes hiukan johonkin, millä on jotakin merkitystä, kun huomasin lähettämieni tiedotteiden aiheiden menneen läpi lehdistössä.

Lähteet:

Hult, Susanna 2019. Sähköpostiviesti 17.9.2019.

Jääntti, Saara 2019. Kodittomuuksia nuorten mielenterveyskuntoutujien draamaryhmässä. Teoksessa Jääntti, Saara, Heimonen, Kirsi, Kuuva, Sari & Mäkilä Annastiina (toim.): *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Sojakka, Tuija 2019. Sähköpostiviesti 17.9.2019.

STEA 2019. <https://www.stea.fi/stea>

Viisanen, Martta 2019. *Se on ihan kaikki kaikessa, että on koti. Nuorten naisten kokemuksia kodittomuudesta ja sen merkityksistä*. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto.